

ДР МИРОСЛАВ ХАЦИЋ,  
ПРОФЕСОР ФАКУЛТЕТА  
ПОЛИТИЧКИХ НАУКА  
И ПРЕДСЕДНИК ЦЕНТРА ЗА  
ЦИВИЛНО-ВОЈНЕ ОДНОСЕ

## КАКО ИЗ КРУГА ПРОШЛОСТИ

Неопходно је постизање већинске сагласности између грађана и њихове елите у прихватању основних интереса и вредности на којима ће почивати Србија као политичка, али и социјална заједница. Пошто до сада та сагласност није постигнута, српско друштво је по разним основама још дубоко подељено. Стога је наш приватни и јавни живот препокривен политиком и идеологијом, односно подређен интересима партија и њихових вођа. Међутим, за своје проблеме, пређашње и садашње, не можемо оптуживати друге, већ се једном морамо упитати да ли су српске политичке елите у пресудним тренуцима током последњих петнаест година грешиле и, ако јесу, у чему, како и зашто. Тек када нађемо ваљане одговоре на та питања моћи ћемо да изађемо из круга прошлости. Све то захтева и да се коначно суочимо са лошим последицама деловања свих оних који су, са јавном и гласачком подршком или без ње, до сада водили Србију.

Н аучна, публицистичка и истраживачка делатност проф. др Мирослава Хаџића већ више година усмерена је на односе између друштва и војске. С тим циљем он је 1997. године подстакао оснивање Центра за цивилно-војне односе – удружења грађана заинтересованих за истраживање односа између војске и друштва са становишта модерног теоријског мишљења. Својим активностима Центар жели да подстакне и подржи јавно и одговорно учешће цивилног друштва у повећању безбедности грађана и државе на принципима демократског друштва, али и безбедносну сарадњу са суседима и укључење Србије у евроатлантску заједницу.

Средишња тачка стручних и јавних активности Центра смештена је у безбедносно поље Србије. Сходно томе, Центар покушава да измери последице промена у регионалном, евроатлантском и глобалном окружењу и њихов утицај на безбедност Србије. Управо стога је и организовао бројне семинаре посвећене разумевању текућих безбедносних процеса. Центар је израдио и бројне предлоге закона за демократско уређење сфере безбедности у Србији. Уједно је систематски истраживао ставове јавности Србије према реформи Војске и учествовао у образовању нове генерације стручњака за безбедност. Заједнички именоватељ свих тих активности чини залагање за наставак реформе сектора безбедности и стављање државних и приватних апарата силе под демократску цивилну контролу.

*Професоре, прво питање нека буде управо из области у којој сте запажени и којој дајете значајне импулсе – реформе сектора безбедности?*

– Након октобра 2000. године започете су промене у појединим деловима сектора безбедности. Нажалост, носиоци власти још нису формулисали, политички и теоријски, заокружен концепт те реформе. Видљив је стога мањак јединственог приступа. Сведоци смо покушаја да се реформишу, односно реорганизују неки од делова оружаних снага – пре свега Војска, полиција и тајне службе – али сваки за себе. Недостају, међутим, јасан заједнички концепт и државни план, али и координација. Све то због чињенице да носиоци власти из различитих разлога нису на време формулисали и у парламенту верификовали циљеве и задатке намераване реформе. У прилог томе говори и податак да је, на пример, за последњих шест година промењено пет министара одбране, који све да су хтели и знали шта треба да ураде, за то нису имали довољно времена. Захваљујући томе, озбиљније промене у Војсци започете су тек након стварања државне заједнице, када је јавности предочена потреба

радикалне реформе Војске и демократске цивилне контроле над њом. У складу са тим је, додуше постепено и споро, мењан и персонални састав војног врха, те ми се чини да се тек сада на кључним местима у Министарства и Војсци налазе људи који су истински привржени реформи Војске и система одбране.

*Реорганизација је ишла брже од стварања законских претпоставки за реформу?*

– Да, реорганизација Војске, полиције и тајних служби ишла је брже. Али ипак није могла да прерасте у реформу, јер нова власт није за то створила потребне уставне, законске и институционалне претпоставке. То је нужна последица чињенице да су челници изворног ДООС-а стигли на власт без стратегије за реформу сектора безбедности. Да буде теже, потоњи догађаји упозоравају да они чак нису били свесни чињенице да се у Србији не могу створити ни почетне претпоставке за успоставу демократског поретка без радикалне реформе овог сектора и наслеђених апарата силе.

*Зашто владајуће елите нису посветиле довољно пажње том важном питању?*

– Бројни су разлози за то. Подсећам, да је нова власт 6. октобра морала, упрошћено речено, Србију прво да нахрани и угреје. Истини за вољу, то њене челнике није омело у хтењу да затечене апарате државне силе што пре ставе под своју – личну и/или партијску – контролу. Изостанак радикалног раскида са наслеђем старог режима и дуги останак на власти генерала, војних и полицијских, које је бирао и поставио Милошевић, били су главна препрека за реформу. Не чуди онда што су, како је то показала серија војно-полицијских инцидената, закључена убиством премијера Ђинђића, главне претње по безбедност грађана и друштва пристизале из појединих делова сектора безбедности. Додамо ли томе тешку економску и социјалну ситуацију, постаје јасније зашто је, по мом мишљењу, безбедност грађана Србије била, а у доброј мери је и сада, угрожена понајпре изнутра. Све то је нужна последица одсуства државног плана за реформу сектора безбедности. Да би он био могућ и делотворан, Србија упоредо треба да се неопозиво устроји на начелима модерног демократског друштва.

*Које су, по Вашем мишљењу, главне препреке за бржу и успешну реформу сектора безбедности?*

– Неспорно је да су Војска, полиција и службе безбедности под контролом демократски изабраних цивилних власти. Нема довољно доказа, додуше, да је та контрола сасвим у складу са начелима демократске цивилне контроле над сектором безбедности. То посебно важи за оружане снаге. Чини се да још постоји једна сива, да не кажем и црна, зона која је изван делатне контроле цивилних власти. А из те зоне извиру главни отпори променама. Не треба занемарити ни личне разлоге за отпор оних који раде у тим апарата

## ПЕРСОНАЛНИ УЧИНАК

Указао бих на још један проблем, а то је да успех реформи за сада зависи од персоналног састава, од тога који су се људи нашли на којим местима. При овим околностима, када нема стратегијских докумената, када нема закона, када то није постала системска ствар и није уређена на стратешко-политичком нивоу, онда темпо реформи зависи од политичке воље носилаца власти и од тога ко је на челу кључних институција у Министарству одбране и Војсци.

Можемо претпоставити да би евентуална промена политичке слике Србије могла одмах изазвати промене у МО и ВС, те да би могла да успори реформу или је окрене у сасвим другом смеру. То је тај кључни проблем, због чега је важно да се изродом докумената од стратешке важности, уз израду нових закона, створе претпоставке за сталност, да реформа више не буде ствар дневног политичког погађања, него ствар стратешког политичког опредељења државе у којој постоји јасан рачун зашто, која је корист, колико то кошта и чему води.

## РЕОРГАНИЗАЦИЈА ИЛИ РЕФОРМА

Недоумица да ли смо до сада у реорганизацији или реформи постоји, а мени се чини да оно што је до сада урађено припада реорганизацијама којима се стварају почетне и довољне претпоставке за реформу.

Реформа подразумева промену и система вредности унутар Министарства одбране и Војске Србије, односно да ти припадници прихвате основне вредности друштва, да војници и грађани деле исте вредности и да са тог становишта заједно размишљамо каква нам и колика војска треба.

Промена, наиме, уз остало, подразумева и смањење броја запослених, као што води укидању стечених привилегија или дискреционих права. Тешко је стога очекивати да ће неко тога лако и вољно да се одрекне.

Много је важније то што јавност, а можда чак и власт, не знају поуздано ко се све налази у тој црној зони. Потом, да ли и како, а не мање важно и због чега, они опструирају започету реформу, те да ли су и колико у интересној, односно политичкој и идеолошкој, спрези са другим антиреформским снагама у друштву. Основано је утолико претпоставити да ова "коалиција" може, при евентуалном наглом заоштравању друштвене кризе, постати главна претња за тек настајућу демократију. Сходно томе, и за безбедност грађана и њихове заједнице.

*Говорите о опасностима из ширег друштвеног окружења?*

– Као што рекох, унутар Србије још није постигнута сагласност у одређивању базичних – националних и друштвених – интереса и вредности које треба да штити ова држава. Висока идеолошка и политичка подељеност погодује јачању противника демократије и модернизације Србије. Међи њима су сви они који се противе јасном извођењу ратних рачуна, који су против суочавања Србије са стварношћу. Ту су сви они који тврде да нас неко тера у евроатлантске интеграције, а не жели да зна да је то у нашем најбољем интересу и да је то потреба грађана ове земље.

Не чуди стога што они имају своје истомишљенике у свим апаратима силе. Не заборавимо да су припадници војске, полиције и тајних служби, као уосталом и читаво друштво, петнаест година живели и радили у ратном, односно шовинистичком и ксенофобичном окружењу, те да су нужно захваћени том врстом мишљења. У Србији се, нажалост, нација и њени интереси увек посматрају кроз идеолошке наочаре. Одатле још има простора за манипулацију националним осећањима, али и за њихову злоупотребу. Последњим ратовима та идеологија је ојачана, али треба знати да се иза ње скрива интересна спрега елите које су током ратова извршиле прерасподелу моћи и богатства у своје корист. Отпори демократије, односно реформи и извођењу јасних ратних рачуна, дакле, немају идеолошко, већ интересно порекло. Они који имају шта да бране – ратом стечену моћ и имовину – увек ће се заклањати иза неке идеологије.

*Да ли је и колико, по Вашем мишљењу, ово негативно наслеђе превазиђено у Војсци, и да ли су и колико ојачали и надјачали нови реформски процеси?*

– Судићи по иступима челника Министарства одбране и Војске, те на основу усвојених докумената, може се закључити да постоји, или се бар јавно манифестује, воља за реформом. Серија организацијско-формацијских промена говори да се то ради плански, а *Стратејски преглед одбране* би требало да представља државни план за реформу, у коме је тачно наведено ко, шта, како и када ради. Недостају, по мом мишљењу, прорачун цене те реформе, те попис реалних извора из којих ће она бити финансирана. Кад Влада и Народна скупштина Србије усвоје *Стратејски преглед одбране* моћи ћемо коначно да кажемо да имамо државни план за реформу Војске.

*Да ли се тиме исцрпљују садржаји и захвати намераване реформе Војске?*

– Реформа Војске, као уосталом и друштва, у крајњој инстанци требало би да резултира успоставом новог система вредности и морала. Другим речима, тек када већина грађана Србије, а то значи и припадника Војске (полиције, тајних служби и тако редом) усвоји принципе и вредности модерног демократског друштва као своје, моћи ћемо да кажемо да је реформа прешла критичну тачку. Да би они то вољно учинили, што пре треба да осете економске, социјалне, политичке и културне добробити од започетих промена. У тој се тачки, међутим, суочавамо са новим проблемом. Нове су власти побудиле грађанима наду, али су им подстакле и нерепална очекивања. Томе погодује, уз све остало, и избегавање да се јавно изведе ратни рачун Србије. Наиме, грађанима ове земље, а тиме и припадницима Војске, још нико није ваљано објаснио да ли је, како и зашто Србија учествовала у рату (ратовима) и растурању друге Југославије. Још више се ћути о ратној улози ЈНА и њених српских остатака. Надасве се ћути о националној, економској, социјалној и политичкој цени читавог тог подухвата. Пошто је та прича увек била идеолошки интерпретирана, а у складу са интересима владајућих елита, одложен је сусрет грађана ове земље са послератном стварношћу. Томе су допринеле и нове власти које су пропустиле да б. октобра јасно саопште грађанима у каквом се стању налази Србија. А чињенице говоре да је Србија, хтели ми то да признамо или не, крајем 20. века доживела историјски пораз. Треба ли јачи доказ од чињенице да после двеста година своје модерне историје Србија данас решава исте оне задатке које је почела да решава 1804. године. То јесте историјски пораз. Нема сврхе никога посебно оптуживати за то, али ми се једноставно морамо суочити са том чињеницом и покушати да сазнамо како је и зашто то било могуће.

*Колико су криви други, а колико ми сами?*

– Имам утисак да је на јавној сцени још снажно изражено поимање модерне историје Србије у кључу теорије завере. Њом се накондано настоји да се са себе скине икаква одговорност за последице свог нечињена, односно погрешног чињена. Не чуди стога што политичке елите, да би избегле разговор и о својој одговорности, масовно нуде и потхрањују илузију да ми са суновратом Србије немамо ништа, да су то све други умесили и приредили, а да Србија сада само сноси последице нечије зловоље и тајних сценарија.

Разумљиво је зато да многи не могу да прихвате чињеницу да је војска из које је сад настала Војска Србије доживела четири ратна пораза. Да би нова војска била приведена стварним безбедносним потребама и могућностима српског друштва неопходно је да буду урађене бар две врсте анализа. Војностручном анализом требало би открити све разлоге за професионални крах ЈНА и њених, источ-

Измиче пажњи и политичара и медија да у Србији расте такозвани приватни сектор безбедности. Постоје незванични подаци да је око 45.000 људи под оружјем и ангажовано је у разним агенцијама, компанијама, за физичко и разна обезбеђења. Али нема закона, не зна се ко издаје лиценце, ко надзира и ко контролише... Признаћете да је реч о снажној групацији, аморфној, додуше, где није лако препознати ко је ко и одакле је стигао и са којим намерама је у том пољу.

них и западних, српских остатака у облику Војске СРЈ, односно Војске Републике Српске и Републике Српске Крајине. Потом би требало урадити политиколошко-социолошку анализу узрока и суштине ратног краха друге Југославије и улоге ЈНА у том краху. Треба при том имати у виду да су ЈНА чинили конкретни људи са именом и презименом, а неједнаком војном и политичком моћи, те да сви њени припадници не носе исту одговорност за растурање Југославије.

*Треба ли у том поступку поштовати теорију дистанце?*

– Нисам историчар, али је, колико знам, све већи број историчара склон скраћивању те дистанце. Не видим ниједан ваљан разлог због кога би требало да чекамо 30 или 50 година да би смо сазнали шта нам се и зашто десило. На страну то што нема гаранција да ће будући извори бити довољно поуздани. О нечијем се деловању довољно може сазнати на основу анализе последица које је произвео.

*Имајући све то у виду, како се последњих година мењала слика Војске у јавности?*

– Током седам кругова истраживања, рађених од 2003. до 2005. године, забележена је тежња пада поверења у Војску и њене институције: Министарство одбране, министра, Генералштаб, начелника генералштаба и војне службе безбедности. На имиџ војске у јавности Србије највише су утицали ситуациони разлози, на пример, разни инциденти, самоубиства и погибије војника, али и финансијске и корупционашке афере.

Већина питаних је препознала да су услови живота војника лоши и да стандард официра није добар. Исто тако, они уочавају да је Војска слабо наоружања и опремљена, те да је наоружање застарело, али упркос томе већина њих верује да је спремна да изврши своје задатке. На ставове испитаника сигурно су утицала све чешћа јавна упозорења да је материјални положај Војске тежак, те да га она сама не може поправити.

*Центар за цивилно-војне односе је досад урадио више предлога и нацрта важних докумената за реформу сектора безбедности?*

– Стручњаци Центра су до сада, самостално или у сарадњи са државним органима, учествовали и изради више закона, односно предлога и модела закона. Урађен је, између осталог, и *Нацрт закона о демократској цивилној контроли Војске*. Штета што је читав тај проблем и у Предлогу Устава Србије сведен само на контролу Војску, те ће и даље изван захвата остати полиција, тајне службе и сви они који имају овлашћења да носе оружје и употребљавају силу, а поготову да примењују посебне мере којима се задире у људска права грађана Србије. Нисам сигуран да довољно грађана зна да их сада, на пример, могу тајно надзирати и царина и пореска полиција. Стога све то треба уредити посебним законом, а нацрт који је урадио Центар може послужити као добра полазна основа.

*Који су циљеви Центра?*

– Све су наше активности мотивисане хтењем да расправу о односу друштва и Војске, односно о појединачној и националној безбедности учинимо јавном. Покушавамо да припоможемо уклањању табуа и забрана које спречавају јавни, критички и рационалан говор о безбедности. Уверени смо, наиме, да сви грађани, укључујући и оне у униформи, имају право да учествују у дебата о безбедносним потребама Србије, те ефикасним и рационалним начи-





нима за њихово задовољавање. То пре свега значи да грађани, односно јавност имају право да знају ко, како и за шта троши новац који је од њих прикупљен порезима. Јер безбедност и одбрана земље представљају јавни интерес и опште добро, над којим официри и политичари немају, или не би требало да имају монопол.

Центар се свих ових година обликује као истраживачка јединица, као неко ко хоће, поштујући узусе науке, да припомогне бољем разумевању сложених односа између друштва и његових оружанских снага, те проблема достизања одрживе – националне, регионалне и глобалне – безбедности.

Београдска школа за студије безбедности, која је ове године отворена у Центру, представља круну наших досадашњих напора. Тиме је, надам се, учињен пресудан корак ка обликовању Центра као самосталне истраживачке установе, компетентне и квалификоване да заједно са осталима учествује у креирању безбедности овог друштва.

Учешће Центра је потребно тим пре што је видљиво да државном и недржавном сектору у Србији недостају људи који имају озбиљна и систематска знања о безбедности. То се не види увек добро, јер по медијима дефилира галерија самозваних и свезнајућих војно-политичких и осталих аналитичара. Не чуди стога да, када за некога данас кажете да је експерт, то је као да сте га опсовали.

*На Факултету политичких наука Ви сте ванредни професор на предмету Глобална и национална безбедност. Оцените како Србија сада стоји када је у питању релација између та два безбедносна аспекта?*

– И у академском кругу, а камоли у широј јавности, недостаје сазнање о њиховој вези и међузависности, која је диктирана процесима глобализације. Тим више што се у јавности Србије неретко глобализација тумачи као продукт нечије (западне и капиталистичке) завере. Међутим, претпоставке за глобализацију настале су у оквиру модерних евроатлантских друштава која су ушла у информатичку револуцију. Потом се глобализација, након пропасти социјализма и самукидања Варшавског уговора, тотализовала и захватила читав свет. За нас је глобализација (за)датост, нешто што не можемо својом вољом укинати или избећи. Упростијено речено, Србија и њене



## НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ

Ми морамо прво да дефинишемо наше националне интересе и основне вредности и да у томе постигнемо већинску сагласност. На пример, видљиво је да немамо такву сагласност о питању да ли Србија треба да иде у евроатлантске интеграције? Имате изјаве да би грађани хтели у Партнерство за мир, али не и у НАТО, а не признајемо да је Партнерство за мир улазница у НАТО. Овде се продукује илузија да се може ући у Европску унију, а губи се из вида чињеница да сада улазница у ЕУ иде преко НАТОа. Морамо се, дакле, суочити са стварношћу, добро је проучити и онда постићи сагласност о стратешким опредељењима.

## БЕЗБЕДНОСНА МЕЏУЗАВИСНОСТ

Данас нико изоловано не може достићи своју безбедност. Држава и нација јесу оквир безбедности, али довољну националну безбедност не можете достићи изван регионалног контекста. У региону се сусрећу глобална и национална безбедност, ту се најбоље види међузависност у безбедности. Зато, да би Србија постигла одрживу националну безбедност она своју безбедност мора да пројектује у регионалним оквирима и да преко тога има у виду глобалне процесе.

Светска заједница је у процесу превирања и сви који тврде да је настао нови светски поредак, да је униполаран, греше. То су још увек само тенденције. Не постоје, дакле, само САД и њена политичка воља, већ и друга стварност мултиполарног света, у коме је моћ распоређена, додуше неравномерно, али на више места и нико сам неће моћи да одлучује.

елите могу да бирају само између две могућности: хоће ли да се у тај процес укључе вољно, умно и плански не би ли из глобализације себи прибавили неке користи, или ће, останком изван ње, себе осудити на пасивно и немоћно сношење неизбежних последице глобализације.

*Запажена је и Ваша научна и публицистичка активност. Која нит се провлачи кроз тај рад?*

– У Војсци сам провео 33 године. Отишао сам тамо као млад дечко 1961. године, а изашао у јануару 1994. године. У тадашњој ЈНА био сам такође наставник, што ме ослободило од дневних војничких послова. У то сам време изучавао феномене тадашњег социјализма и друштва. Крах социјализма, те темељна кризе друге Југославије, која је завршила унутрашњим ратом, суочили су ме са низом питања на које нисам имао ваљане одговоре. Имао сам потребу да прво себи покушам да објасним како је било могуће да једна таква војска доживи слом, те да се укључи у растурање сопствене државе и безобзиран рат против својих грађана.

Тим сам трагом стигао у поље војне социологије, које је данас проширено на истраживање односа друштва и Војске. У неким сам од својих текстова стога хтео да предочим да Војска није некаква апстрактна и монолитна организација, већ да је реч о сложеној друштвеној организацији коју чине конкретни људи и у којој постоји специфична социјална динамика, али и стална игра интереса и моћи.

*Какве су Вам будуће преокупације?*

– Чекају ме захтевне наставне обавезе. Факултет је ушао у процес реформе по Болоњској декларацији, па сам и ја морао да израдим нови наставни план и програме за студије безбедности. То и мени налаже да додатно учим и спремам се за другачије наставне изазове. Сигуран сам да ће се из процеса заједничког учења са студентима изродити и нове истраживачке теме. ■

Раденко МУТАВЦИЋ